

TEMELJI I GRANICE »BOGOŠTOVNOG ZAJEDNIČENJA« S PRAVOSLAVCIMA (I)

Pod zajedničkim bogoštovljem shvaća se u najširem smislu sudjelovanje u duhovnim stvarima (*communicatio in spiritualibus*) među kršćanskom rastavljenom braćom. Ako se više ima u vidu liturgijsko-sakramentalno uzajamno udioništvo, onda se to obično naziva zajedničenje u svetinjama (*communicatio in sacris*); a ukoliko se radi samo o naizmjeničnom uzimanju euharistije jednih kod drugih, govori se o međupričesti (*intercommunio*). Ovdje bismo željeli zahvatiti sva tri vidika, zadržavajući se ipak više na sakramentalnom, odnosno međupričesnom zajedništvu koje je vrhunac i cilj jedinstva. Imajući pred očima konkretnu domaću situaciju, kao i neke ekleziološko-dogmatske pretpostavke i razloge za zajedničko bogoslužje, ograničujemo se na promatranje toga pitanja samo ukoliko se tiče pripadnika Katoličke i Pravoslavne Crkve.

Raščlanjivanje ovoga problema može pomoći i iskrenijem dijalogu i nadobudnom vanjskom jedinstvu među rastavljenom braćom. Da bi se što iscrpnije zahvatila tema, iznosi se povijesni pregled ovoga pitanja kroz razdoblje tisućljetne odijeljenosti do danas, zatim se ističu novosti i perspektive II. vatikanskog sabora te konačno stavovi nekih teologa Srpske pravoslavne Crkve (u pomanjkanju njezina službenoga gledišta).

1. Povijesna praksa »bogoslužnog zajedničenja«

Onomu koji se proučavateljski zanima za kršćansku prošlost možda će više upadati u oči činjenica međusobnih kršćanskih ekskomunikacija nego istinskih komunikacija. To se može dogoditi i zato što smo po naravi skloniji upozoriti na šaku kukolja koji može zagorčavati svagdašnji kruh nego se radovati zbog obilne hrpe pšenice na gumnu. Razdoblje zajedničkoga crkvenog živovanja između Istoka i Zapada sve do 13. stoljeća pretežno je obilježeno razumijevanjem ili barem prešutnim odobravanjem određenih, pa i raznovrsnih, pojava na liturgijskom, teološkom i disciplin-skom polju. Istina, nije manjkalo lomova i otkidaja, i to upravo u onim važnim zglobovima vjere, sakramenata i vanjskoga ustrojstva Kristova Tijela. Nekoliko takvih pokušaja (9., 11. i 13. stoljeće) najočitije pokazuju da se dolazilo i do bolnoga uganuća i pucanja. Iako je uvijek postojalo temeljno kršćansko zajedništvo, ipak, na žalost, od 13. stoljeća Istok i Zapad počinju se vladati kao da su sve kršćanske i crkvene spona prekinute. Teolozi s obje strane daju se na inkvizitorsko pretraživanje nauke i djela svojih suprotnika s namjerom da se pokaže vlastito pravovjerje, a ukaže na tuđe krivovjerje. Brižno se skupljaju novi podaci koji bi zauda-

rali raskolništvo, a zapuštaju se još uvijek brojni i vrijedni ostaci koji su zajednički i jednima i drugima.

U takvoj prozukloj situaciji nužno se moralo postavljati i pitanje sakramentalne uzajamne razmjene i praktičnih normi po kojima se to trebalo odvijati. Promatrajući ovaj problem kroz stoljeća nepodnošljive razjedinjenosti, može se steći dojam da je zajedničko bogoslužje uvijek ostalo problemom i da se nije nikada ni teoretski ni praktično do kraja i uspješno riješio. U tom okviru mogu se spomenuti one istaknutije odluke Katoličke Crkve koje su značajne za razumijevanje ovoga pitanja.¹

Nakon konačnog odjeljenja (početkom 13. st.) stajalište Rimske Apost. Stolice u pogledu »bogoštovnog zajedničenja« bilo je kolebljivo i nedosljedno. Papa Inocent IV. dopustio je 1244. g. dominikancima, a 1245. i franjevcima, koji su išli obraćati monofizite i nestorijance, da s njima mogu sudjelovati »in verbis, officio et cibo«.² Iz konteksta je očito da se pod riječju »officio« misli na bogoslužje (divina officia). Isti papa god. 1253. potužio se na činjenicu što su djeca katoličkih roditelja lat. obreda na otoku Milosu krštena iz ruku grčkih pravoslavnih svećenika. Premda se to u praksi prigovaralo, ipak se tako podijeljeni sakramenti nisu proglašavali nevaljanima.

Ivan XXII. oštro je osudio i g. 1322. zabranio praksu zajedničkog bogoslužja što se prakticiralo u Grčkoj. Međutim, Klement VI. (1342—52) dao je ovlast pokatoličenim Armencima da mogu s odijeljenom braćom sudjelovati u tajnama sa svrhom privođenja u katoličko zajedništvo. Naprotiv, Urban V. (1362—70) zabranio je pod prijetnjom izopćenja pokatoličenim grčkim svećenicima zajedničko slavlje s njihovim pravoslavnim sudrugovima. Ali je taj isti papa dopustio latinskom patrijarhu u Carigradu da može sudjelovati in »divinis« s nekatolicima, izuzev onih koji su imenito izopćeni.

Godine 1418. Martin V. izdao je dekret »Ad evitanda scandala«, upućen »germanskom narodu«. U njemu se dopušta sudjelovanje u svetinjama s hereticima i raskolnicima, ali ne s onima na kojima visi osobno izopćenje. Ovaj su dekret prihvatili i drugi narodi, iako to nije odobravao Sv. Oficij.

Pod utjecajem protestantskih reformističkih pokreta 16. stoljeća stav se Katoličke Crkve prema bogoštovnom zajedničenju počeo sve više ukrućivati i stezati. Željelo se pod svaku cijenu očuvati i unutarne i vanjsko jedinstvo među kršćanima, koje se nerijetko poistovjećivalo s jednoobličnošću. Tako je zapravo postojala veća opasnost za suprotan učinak: da jedinstvo bude ugroženo na oba plana. Pod pritiskom katoličke protureformacije počela se mijenjati i teološka terminologija, svojstvena istočnjacima i jednodušno prihvaćena na Firentinskom koncilu, a neki pret-

¹ Usp. W. DE VRIES, »*Communicatio in sacris*«, Concilium, 1/1965, str. 11—12 (engl. izd.). Ovom se povijesnom studijom najviše služimo u ovom pregledu.

² Usp. *Codificazione Canonica Orientale* Fonti Serie III (Vatican 1943.), IV, I, str. 11, br. 25—27; W. de Vries, nav. čl., str. 13.

hodni dekreti, osobito dekret Leona X. (1513—21), koji su pogodovali grčkim pravoslavnim svećenicima, obesnaživati i u stranu uklanjati.

Sv. kongregacija za širenje vjere godine 1627. zabranila je katoličkim misionarima, koji su se nalazili među pravoslavcima, slavljenje liturgijskih čina u crkvama heretika gdje ovi obavljaju svoja »profana et sacri-lega exercitia.«³ Ali već g. 1629. Sv. Oficij dopušta da katolike na grčkim otocima mogu vjenčati i pravoslavni episkopi, iako su kvalificirani kao »excommunicati tolerati«. God. 1665. Sv. Oficij propisuje naredbu da je uvjet odrješenja odijeljene braće izjava pravovjerja Urbana VIII, koja se mora obaviti javno, a ne privatno u ispovijedi.

U 18. stoljeću situacija se neobično uzburkala. Zbog različitih mišljenja Sv. Oficija i Propagande, a i zbog utjecaja odijeljenih nekatolika, katolički su misionari bili u velikoj neprilici. Dobar ih je broj bio za zajedničko bogoslužje, osobito isusovci, a drugi su bili za potpunu zabranu. G. 1725. isusovac C. Sicard, misionar u Egiptu, objavio je knjižicu u kojoj je zastupao mišljenje naklono zajedničkom bogoslužju. Svoju je brošuru zaključio riječima: »Ako su vrata neba doista uska, onda ih naša strogost ne bi smjela još više sužiti.«⁴ Knjižica je naišla na otpor i ukor sa strane Sv. Oficija, koji je 1729. g. izdao posve općenitu i vrlo strogu odluku kojom se zabranjuje svako »bogoštovno zajedničenje« s odjeljenicima. Iako je dekret nosio pečat nepopustljivosti, sam je Sv. Oficij odstupio od toga nekoliko godina kasnije (1738—39), kad su se obratila na katolicizam 38-orica koptskih svećenika koji su morali ostate u tajnosti, a mogli su koncelebrirati s nekatolicima. Papa Benedikt XIV. god. 1752. izjavio je na jednoj sjednici Sv. Oficija: »Communicationem in divinis cum haereticis non posse nec debere tam facile ac tam generaliter pronunciari in omni penitus circumstantia de iure vetitam.«⁵

Početak 19. stoljeća kruti se stav Sv. Oficija počeo umekšavati: dopušta se katolicima da mogu biti kumovi ili svjedoci kod ženidbe s nekatolicima (1803), da posjećuju nekatoličke crkve, ali bez djelatnog udjela u liturgiji. Dekret iz 1889. kaže da je bogoštovlje sa strane heretika *cultus falsus* (nezakonito štovanje).

U ovome stoljeću Pio X. omogućio je god. 1908. ukrajinskom metropolitu A. Szeptyckyju široke ovlasti da katolicima dopusti sakramentalno sudjelovanje kod pravoslavaca u slučajevima nevolje i progonstva. Ovlast nije nikada bila objavljena. Zakonik crkvenoga prava iz 1917. g. generalno zabranjuje »bogoštovno zajedničenje« u sakramentima, a dopušta pasivnu nazočnost raznim nekatoličkim obredima. Can. 731, § 2: »*Vetitum est Sacramenta Ecclesiae ministrare haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus, nisi prius, erroribus reiectis, Ecclesiae reconciliati fuerint*«.

³ *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide*, I, Rome 1907, str. 11, br. 34; W. de Vries, nav. čl., str. 16.

⁴ W. DE VRIES, nav. čl., str. 19.

⁵ R. DE MARTINIS, *Iuris Pontificii de Propaganda Fide*, Pars II, Rome 1909, str. 324; W. de Vries, nav. čl. str. 19.

U can. 1258 § 1 propisuje se: »*Haud licitum est fidelibus quovis modo active assistere seu partem habere in sacris acatholicorum*«, a u slijedećem se paragrafu dopušta »*praesentia passiva (...) dummodo perversionis et scandalum periculi absit*«. Instrukcija o ekumenskom pokretu iz god. 1949., preporučujući sastanke i konferencije s odijeljenom braćom, postavlja načelo da se mogu zajednički moliti molitve odobrene od Crkve, ali »*quaelibet in sacris communicatio est devitanda.*«⁶ God. 1957. Sveta Stolica dala je ovlast nuncijima i apostolskim delegatima na Bliskom Istoku da dopuštaju nekatoličkim studentima u katoličkim školama sudjelovanje u sakramentima, ali s time da samo izjave spremnost priznati papino prvenstvo, i da postoji razborita nada da će kasnije stupiti u Katoličku Crkvu.

Prije nego prijedemo na izlaganje stava II. vatikanskog sabora, ukratko ćemo sažeti temelje i granice zajedničkog bogoslužja u povijesti. Temelji ovakvu raznolikost držanju Katoličke Crkve u pitanju »bogoštovnog zajedničenja« nalaze se u *uvjerenju i nauci* da je Katolička Crkva prava i autentična Kristova Crkva, a da su druge kršćanske zajednice otpadnice od nje. One u sebi imaju toliko svjetla i istinskih odlomaka koliko su ih ponijele od Katoličke Crkve. Budući dakle da su heretične i raskolničke, normalno je zaključiti da je s njima »*communicatio in sacris*« zabranjena »naravnim i božanskim zakonom.«⁷ Zabrane se opravdavaju time što bi se zajedničenjem pojavila opasnost po spas duša, što se vrijeđa božansko veličanstvo i nanosi šteta kršćanskoj religiji. Ipak u *pastoralnoj praksi* princip je bio elastičniji. Budući da nekatoličke zajednice imaju karakter crkvenosti i sakramentalnosti, u iznimnim slučajevima dopuštalo se zajedničko sakramentalno sudjelovanje. Međutim, uočljivo je da se to dopuštalo uglavnom onda kad je postojala ozbiljna nada za priključenje nekatolika Katoličkoj Crkvi. Time se ne može zanijekati dobronamjernost i iskrenost navedenim dekretima, ali je činjenica da su mogla biti otvorena vrata prozelitskim tendencijama. Ipak sve odluke, bilo pozitivne bilo negativne, koje su se ticale »bogoslužnog zajedničenja« treba promatrati u povijesnom kontekstu i mentalitetu dotičnoga vremena i ljudi. Granice zajedničkog bogoslužja bile su otvorene za sve: kad se »*communicatio in sacris*« dopuštala, odnosila se ne samo na vjernike, nego i na svećenike, biskupe i patrijarhe. Dopuštenja su se odnosila ne samo na pojedine sakramente nego na sakramente općenito.

2. Novosti i perspektive II. vatikanskog sabora

U Središnjoj teološkoj komisiji koja je koordinirala pripreme radove za Sabor izrađena je shema o Crkvi u kojoj je XI. poglavlje bilo posvećeno ekumenskoj problematici. Tu je bio i jedan paragraf o »bogoštovnom

⁶ *Instrucito de Motione oecumenica*, A. A. S., 42/1950, str. 146, pod V.

⁷ *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide*, I, str. 99; W. de Vries, nav. čl., str. 17.

zajedničenju«, utemeljen na više mišljenja. Jedno je mišljenje zastupalo više pravni vid suodnosno predaji, a drugo pastoralni aspekt u skladu sa zahtjevima današnjega vremena. No, nakon što je Tajništvo za promicanje jedinstva preuzelo izradbu dekreta o ekumenizmu, taj se spomenuti paragraf ispustio. Do zaokreta je ipak došlo zbog ekleziološke novosti kojom se ističe da se Kristova Crkva u potpunosti ostvaruje u Katoličkoj Crkvi, a nepotpuno u drugim kršćanskim crkvenim zajednicama. Osim toga, više je otaca željelo da se taj problem svestrano zahvati i donesu konkretna rješenja za praksu. Načela i norme »de communicatione in sacris« Sabor je donio u Dekretu o ekumenizmu, u Dekretu o istočnim katoličkim Crkvama, pokoncilskom Ekumenskom direktoriju, I, i u nekim instrukcijama.

a) Dekret o ekumenizmu, »Unitatis redintegratio« (UR)

U predzadnjoj redakciji teksta (1962), koji je dostavljen ocima na 2. zasjedanju Sabora, u broju 7. stajalo je da se s odijeljenom braćom mogu imati zajedničke molitve, ali »*remota quavis communicatione in cultu officiali*« (otklanajući svako zajedničenje u bogoštovlju).⁸ U javnim raspravama više se sabornika požalilo što je uklonjen prvotni paragraf »de communicatione in sacris« (P. kard. Richaud, J. kard. Ritter, ciparski biskup Amadouni).⁹ Nadbiskup Sv. Bonifacija u Kanadi, M. Baudoux, osvrćući se na br. 14 dekreta u kojem se govori o Marijinu štovanju kod pravoslávaca, napomenuo je da je ispušten »temeljni kult Euharistije. Bilo bi vrlo zgodno ovdje unošenje crkvenoga štovanja, te da se po Euharistiji sama Crkva izgrađuje, kako to vrlo drevna predaja donosi; odatle se jasno očituje da je ovaj sakrament jedinstva znak savršena zajedništva te da se s pravom upotrebljava kao mjerilo za rasuđivanje prvog ucjepljenja u Crkvu.«¹⁰

Ovakvi interventi naveli su saborske oce da premisle stav prema zajedničkom bogoštovlju i da u konačnu redakciju teksta unesu određena načela i praktične norme. Bio je to providnosni gest na ekumenskom planu i izvrsna prilika da se raščisti s višestoljetnim krzmanjem koje je zauzlačvalo savjesti i opterećivalo zdravi kršćanski duh. U Dekretu o ekumenizmu i o istočnim katoličkim Crkvama uneseni su stavci o zajedničkom bogoštovlju, a konkretne pastoralne norme izložene su u Ekumenskom direktoriju i instrukcijama.

UR, 8d: »No ipak ne valja *communicatio in sacris* smatrati sredstvom koje bi se bez daljnijega moglo primjenjivati za obnovu kršćanskog jedinstva. Tim zajedništvovanjem ravnaju poglavito dva načela: da se naznači jedinstvo Crkve,

⁸ Usp. tekst dekreta 2. redakcije u **Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II**, Roma 1973, Vol. II, Periodus Secunda, Pars V, str. 421—424.

⁹ Usp. intervente otaca, *ibidem*, str. 876.

¹⁰ *Ibidem*, str. 883.

i da se učestvuje u sredstvima milosti. Naznačivanje jedinstva ponajčešće zabranjuje to zajedništvo. Traženje milosti ga ponekad preporučuje. O konkretnom načinu postupanja neka, obazirući se na sve okolnosti mjesta, vremena i osoba, razborito odluči mjesni biskupski autoritet; osim ako biskupska konferencija, prema vlastitim statutima, ili Sveta Stolica ne odluče drugačije.»

Ovo je temeljni tekst Sabora u vezi s »bogosluznim zajedničenjem«. Dekret najprije ističe da nije dopušteno bez daljnega, *bez rasuđivanja (indiscretim)* sudjelovati u liturgijskim činima neke odijeljene zajednice u svrhu jedinstva. To znači da zajedničenje nije zabranjeno samo po sebi, nego se ne može prakticirati, a da se nisu prethodno upoznala načela koja to zajedničenje dopuštaju ili zabranjuju. Dekret donosi dva takva principa: *jedinstvo Crkve koje treba naznačivati i sudjelovanje na sredstvima milosti.*

Prvi princip: naznačivanje jedinstva — većinom zabranjuje takvo sudjelovanje. Dakle ne uvijek, ali u većini slučajeva. Razlog je u tome što bi djelatno udioništvo u liturgiji odijeljene zajednice implicitno značilo i priznavanje krivih vjerskih točaka u onoga kod koga se sudjeluje. Sudjelovati u sakramentima kod nekatolika značilo bi priznavati jedinstvo koje još u potpunosti ne postoji. Liturgija je izraz hvale Bogu, ali ona je i izraz priznanje vjere jedne zajednice.¹¹ U tom smislu ne može se jedan katolik priključiti drugoj zajednici koja nema istu vjeru, a da ne bude u protuslovlju sa svojom zajednicom. Međutim, ovo vrijedi kao načelo za katolike u odnosu na odijeljenu braću općenito. Ali kako među kršćanima nekatolicima postoje stupnjevi zajedništva s Katoličkom Crkvom, u praksi će ovo izgledati drugačije. Zajedničenje u bogoštovlju i sakramentima s odijeljivim pravoslavicima moguće je zbog temeljnog jedinstva koje ima eklesiološki karakter. Ali kako još ne postoji potpuno kanonsko zajedništvo, nije dopušteno uvijek i neprosudbeno zajedničiti u svetinjama. Uvjeti su da postoji stvarna potreba i dopuštenje nadležne crkvene vlasti.

Drugi princip: udio na sredstvima spasenja — *katkada* preporučuje takvo zajedničenje, tj. u iznimnim prilikama: bolesti, odsutnosti svećenika, udaljenosti, smrtnog časa itd. Opravdanje se nalazi u tome što se radi o spasu duše i o mogućnosti da se to ostvari po sredstvima milosti koja se nalaze i u Crkvama kanonski nepovezanim s Katoličkom Crkvom. Onaj tko promatra ova dva spomenuta principa može uočiti kao da nisu posve povezani i usklađeni. Kako se može razdvajati *naznačivanje jedinstva* koje većinom zabranjuje takvo zajedničenje od *traženja milosti* koje *katkada* preporučuje. Ovakva se suprotnost ne bi smjela pokazivati barem s obzirom na pravoslavne Crkve. Čini se kao da je milost shvaćena u individualističkim perspektivama zapadne teologije. Jedinstvo dolazi tek kao posljedica. Ali ima teoloških polazišta u kojima se jedinstvo Crkve smatra vrhunskom milošću koju Bog daje. Prema tome, traženje milosti značilo bi ujedno i traženje jedinstva. Iako se čini da ovi principi nisu

¹¹ Usp. M. NICOLAU, *L'ecumenismo nel Concilio Vaticano II*, Coletti ed., Roma 1966, str. 87—90.

posve jasni u svojoj međusobnoj povezanosti, ipak su izrazito teološkog karaktera. Konkretno odluke za konkretne slučajeve prepuštaju se mjesnim biskupima, biskupskim konferencijama i Svetoj Stolici.

UR, 15c: »Budući pak da one Crkve, mada rastavljene, imaju prave sakramente a poglavito, i to snagom apostolskog nasljeđa, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama još povezane najtješnjom vezom, ne samo da je moguća nego se i preporučuje neka 'communicatio in sacris', ako su okolnosti pogodne i ako odobri crkvena vlast.«

Prema ovom stavku mogućnost zajedničkog bogoslužja nalazi se u činjenici *apostolskog nasljedstva*. Snagom toga nasljedstva postoji i sakramentalna stvarnost, osobito svećeništvo i Euharistija. To se dakle nalazi i u pravoslavlju od najstarijih vremena i neprekinuto traje do danas. Po tome su pravoslavci povezani s katolicima *najtješnjim vezama (arctissima necessitudine)*. Stariji teolozi nisu priznavali pravoslavcima apostolsko nasljedstvo zbog toga što ono pretpostavlja puno prenošenje vjere od apostola, te prema tome i pristanak na sve dogmatske točke vjere. Ali koncilskom izjavom riješila se činjenica apostolskog nasljedstva, a teolozima je prepušteno daljnje raspravljavanje o materijalnom, formalnom, punom, nepotpunom... nasljedstvu. Bilo je više otaca na Saboru koji su željeli da se umjesto »apostolskog« stavi: sakramentalno, biskupsko, neprekinuto nasljedstvo. No ovo se namjerno reklo da bi se priznala povijesna stvarnost i naša najtješnja povezanost. Na osnovi spomenutih načela: tj. činjenice apostolskog nasljedstva, naznačivanja jedinstva i pribavljanja spasonosne milosti, dopušta se ili čak preporučuje neka »communicatio in sacris«. Ova je ogradba razumljiva, jer gdje nema punoga crkvenoga jedinstva i zajedništva, nema ni punoga zajedničenja u svetim sakramentima. I ovdje je zajedničko bogoštovlje uvjetovano pogodnim okolnostima i odobrenjem crkvenoga autoriteta. Pod crkvenim se autoritetom shvaća *obostrana* (i katolička i pravoslavna) crkvena vlast.

b) Dekret o istočnim kat. Crkvama, »*Orientalium Ecclesiarum*« (OE)

Ovaj Dekret promatra problem zajedničenja među katoličkim i pravoslavnim istočnjacima.

OE, 26: »*Communicatio in sacris* koja povređuje jedinstvo Crkve ili uključuje formalno prijanjanje uz zabludu ili pogibelj zastranjenja u vjeri, sablazni i indiferentizma, zabranjena je božanskim zakonom. No, pastoralna praksa pokazuje, gledom na istočnu braću, da se mogu i moraju uzimati u obzir različite okolnosti pojedinih osoba, okolnosti u kojima se ne povređuje jedinstvo Crkve niti ima pogibelji koje valja izbjeći, već se u njima potreba spasenja i duhovno dobro duša ne daju odlagati. Stoga je Katolička Crkva, već prema okolnostima vremena, mjesta i osoba, često primjenjivala i primjenjuje blaži način postupka, pružajući svima među kršćanima sredstva spasenja i svjedočanstvo ljubavi, učešćem u sakramentima kao i u drugim svetim činima i svetinjama.«

U ovom se broju također govori o dvama pravilima kojih se treba držati. Prvo je da božanski zakon zabranjuje zajedničenje u obredima gdje se radi o prijanjanju uz zabludu ili o pogibelji vjerskog zastranjenja,

sablazni i ravnodušnosti. Ali pastoralna praksa, koja ima u vidu »potrebu spasenja i duhovno dobro duša« predviđa slučajeve u kojima se ne razara jedinstvo niti ima spomenutih opasnosti. I prvo i drugo pravilo vrijedi i kod pravoslavaca. Samo što će pastoralna praksa i na jednoj i na drugoj strani biti u napasti i opasnosti da odškrine vrata i neevandeoskom vrbovanju vjernika. Stoga je potrebno naglasiti da je novost Dekreta u tome što se Crkva poziva na spasenje duša i na svjedočanstvo ljubavi,¹² ublažavajući dosadašnju praksu ne radi toga da odijeljene kršćane pokatoliči nego da i oni mogu sudjelovati na sredstvima spasenja. To je autentična ekumenska perspektiva, bitno različita od prozelitske grozničavosti i vjerske umišljenosti i fanatizma. Bilo bi stoga poželjno da se i nekatoličke crkvene zajednice prožimaju sličnim duhom.

OE, 27: »Na temelju spomenutih načela mogu se istočnjacima koji su u dobroj volji odijeljeni od Katoličke Crkve, ako slobodno zatraže i ako su pravo raspoloženi dijeliti sakramenti pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja; smiju dapače i katoliči zatražiti te sakramente od onih nekatoličkih službenika kojih Crkve imaju valjane sakramente, kad god to svjetuje potreba ili istinska duhovna dobrobit, a fizički je ili moralno nemoguć pristup katoličkom svećeniku.«

Dva su razloga koja mogu navesti kršćane da jedni kod drugih sudjeluju u bogoslužju: *potreba* ili *istinska duhovna dobrobit*. Dekret navodi samo tri sakramenta: pokoru, pričest i bolesničko pomazanje. Iz prakse se zna da će se potreba ukazati s obzirom na pokoru i bolesničko pomazanje, a duhovna dobrobit glede Euharistije. No to se ograničuje na slučajeve u kojima odjeljenik slobodno zatraži sakramente i ukoliko je pravo raspoložen da ih primi. Jednako se dopušta i katolicima da sudjeluju u pravoslavnim sakramentima, ako im je pristup katoličkom svećeniku fizički ili moralno onemogućen. Ovakvi propisi ni u kojem slučaju *ne obvezuju* katoličkog člana da traži sakramente od odijeljene braće: »*licet petere*« znači samo mogućnost i dopuštenje pod određenim uvjetima.

OE, 28 proteže dopuštenje i na »zajedničko sudjelovanje u svetim služenjima, stvarima i mjestima«.

OE, 29: Provedba zajedničkog bogoslužja »povjerava se budnosti i ravnanju mjesnih hijerarha. Oni će, posavjetovavši se međusobno, a ako zatreba saslušavši i hijerarhe rastavljenih Crkava, ravnati odnose među kršćanima podesnim i djelotvornim propisima i normama«.

Jasno je da se sve treba izvoditi pod upravom crkvenih pastira. Ipak je značajno da Dekret ne govori o pravoslavnim Crkvama kao takvim s kojima bi se trebalo obavljati zajedničko bogoslužje nego dolazi u obzir samo *braća* rastavljenih Crkava. Dekret također ne postavlja uvjet da se moraju saslušati pravoslavni hijerarhi, nego samo »*ako zatreba*« (*si casus ferat*). Time se očito oslabljuje princip reciprociteta i ujedno ostavlja mogućnost prozelitskom strujanju.

¹² Usp. C. PUJOL, *Decretum Concilii Vaticani II, »Orientalium Ecclesiarum*«, Textus et Commentarium, Pont. Inst. Orient. Studiorum, Romae 1970, str. 162.

Opravdanje za zajedničko bogoštovlje i sakramentalno sudjelovanje kod pravoslavaca neki vide u tome što su pravoslavni sakramenti »Kristovi sakramenti te s pravom pripadaju Kristovoj Crkvi, pa katolik, kad traži sakramente od nekatoličkog svećenika, traži ono što je njegovo, ali što odijeljena Crkva posjeduje i podjeljuje nezakonito.«¹³ To da su sakramenti i u katolika i u pravoslavaca istovjetni, tj. da su Kristovi, opće je priznata i poznata stvar. Ali nije baš očito kako se može govoriti o ilegitimitetu posjedovanja i podjeljivanja tih sakramenata sa strane pravoslavnih Crkava. Pitanje jurisdikcije implicira legitimitet ili ilegitimitet u Katoličkoj Crkvi. Ali Koncil se ni u jednom paragrafu ni jednoga dekreta ili deklaracije nije izjasnilo niti dao naslutiti da bi se radilo o nezakonitom posjedovanju božanskih tajni sa strane Pravoslavne Crkve. Pravni pojam vlasti (papina i biskupska jurisdikcija) ostavljen je teolozima na raspravu s obzirom na pravoslavne.

c) Ekumenski direktorij, I, »Ad totam Ecclesiam« (g. 1967.)

Direktorij određuje norme za provedbu ekumenizma s rastavljenom istočnom braćom pod brojevima 9—54.¹⁴ Ovdje ćemo se osvrnuti na propise koji se tiču sakramentalnog zajedničenja. U br. 39. i 40. Direktorij je ponovio nauku UR, 15 i OE 24—29. S obzirom na pojedinačne sakramente vrijede slijedeći propisi.

Za krštenje: dopušta se da pravoslavni vjernik uz katoličkog kuma kumuje katoličkom djetetu, a katoliku da kumuje kod krštenja pravoslavnome. U tim slučajevima obveza kršćanskog odgoja spada na kuma Crkve u kojoj se dijete krstilo (br. 48). Ne govori se o uzajamnoj mogućnosti krštenja sa strane službenika druge zajednice.

S obzirom na krizmu među kršćanima vlada bitno drugačija praksa: u Katoličkoj Crkvi redovito krizmava biskup, a u iznimnim slučajevima i ovlaštenu svećenik. U istočnoj Crkvi »sakrament potvrde (krizmu) svećenik uvijek zakonito dijeli zajedno s krstom« (br. 12). Nigdje se ne spominje mogućnost zajedničenja u svetoj krizmi.

»Što se tiče primanja ili dijeljenja sakramenata *pokore, Euharistije i bolesničkog pomazanja*, vrlo je korisno da katolički crkveni autoritet, bilo mjesni bilo sinod, bilo biskupske konferencije, dopuštenje za zajedništvo u sakramentima dade tek nakon pozitivnog ishoda savjetovanja o tome s nadležnim odijeljenim istočnim crkvenim autoritetom, barem mjesnim« (br. 42). Direktorij postavlja norme koje bi trebale rađati razumijevanje i ljubav. Stoga naglašava veliku korist ako bi se pristupilo sakramentalnom zajedničenju tek »nakon pozitivnog ishoda savjetovanja«. Međutim, takva formulacija dopušta mogućnost da se »communicatio in

¹³ M. PUJOL, nav. dj., str. 167.

¹⁴ Usp. A. SEUMOIS, *Oecuménisme missionnaire*, Ed. Pont. Universitas Urbaniana, Roma 1970, str. 164—167.

sacris« obavlja i nakon negativnog odgovora sa strane pravoslavnog hijerarha, samo ako je u pitanju pogibelj po spas duša. U br. 43. ističe se da »treba jako paziti na stanovitu opravdanu uzajamnost (reciprocitet)« kad se daje ovlast za sudjelovanje u sakramentima. Br. 46. »Istočnjacima koji to sami žele, ako nema ispovjednika njihove Crkve, neka bude otvoren pristup do katoličkog ispovjednika. U sličnim je prilikama i katolicima slobodno ispovijedati se kod ispovjednika Istočne Crkve, rastavljene od Rimske Apostolske Stolice. I ovdje treba obdržavati opravdanu recipročnost. Obje strane neka se čuvaju da ne nastane sumnja o prozelitizmu.« Ovo se dakle pravilo ima shvatiti samo s obzirom na ispovijed.

O komunikaciji u *svetim redovima* ne govori se ni u jednom broju. Glede mješovite *ženidbe* Direktorij propisuje da katolik može biti kum ili svjedok pri sklapanju braka između rastavljene braće. Jednako vrijedi i za pravoslavca (br. 49). Nijedan sakrament nije bio toliko juridiziran kao brak. Stoga su bile potrebne tri uzastopne instrukcije da bi se što više naglasila sakramentalnost ženidbe, a ublažile juridičke forme i norme. Najprije je Sv. kongregacija za nauku vjere izdala instrukciju *Matrimonii sacramentum* (g. 1966.). Zatim je Sv. kongregacija za istočne Crkve izdala dekret *Crescens matrimoniorum* (1967.), koji je donio bitnu novost s obzirom na mješovite ženidbe. Sveti Otac je dopustio »da za sklapanje ženidbe katolika, bilo istočnog bilo latinskog obreda, s istočnim kršćanima nekatolicima, kanonski oblik sklapanja tih ženidbi obavezuje samo za dopuštenost; za valjanost ženidbe dostaje prisutnost svetog službenika, opslužujući drugo što po pravu treba opsluživati.«¹⁵ To znači da se priznaje *valjanom* ženidba sklopljena pred pravoslavnim svećenikom. U papinskom motu-propriju *Matrimonia mixta* (1970.), br. 8. kaže se da »mjesni Ordinariji imaju pravo dispenzirati od kanonskog oblika za mješovitu ženidbu«. U br. 13 zabranjuje se simultano obavljanje vjenčanja od strane katoličkog i nekatoličkog svećenika.

Zaključak

Prema koncilskim i pokoncilskim odredbama jasno se vidi da postoji više razloga na kojima se temelji »*communicatio in sacris*«. *Ekleziološki temelj* tiče se apostolskoga nasljedstva koje se nalazi i u katolika i u pravoslavaca, po čemu smo povezani najtješnjom vezom. Snagom toga nasljedstva nastaju i *sakramentalni* razlozi zajedništva. Priznaje se valjanost sakramenata u pravoslavnoj Crkvi. Negdje se radi o nedopuštenosti (od koje se može dispenzirati), ali nigdje ne dolazi u pitanje valjanost. Ako gledamo na pastoralno opravdanje zajedničkog bogoslužja, onda nam se ukazuju: potreba spasenja, duhovno dobro duša, svjedočanstvo ljubavi Crkve itd. Netko će se pitati: zar ti razlozi i temelji nisu bili prisutni

¹⁵ Vidi prijevod u knjizi V. BLAŽEVIĆA, *Mješovite ženidbe u pravu Katoličke Crkve*, KS, Zagreb 1975, str. 74.

i kroz svu povijest, pa kako je dolazilo do različitih odluka? Moglo bi se primijetiti da ovi razlozi nikada u povijesti nisu bili nazočni u jednome trenutku. Tek stoljetnim naporima došlo se do određene sinteze i ujednačena pogleda. Crkva je sama porasla u spoznaji svoje biti i funkcije u svijetu. Osim toga, potrebno je istaknuti da je u prethodnim stoljećima naglasak redovito bio na tome da se pravo i dužnost odnose na *istinu*, a manje na *osobu*. Danas se naglasak pomaknuo na osobu, ne zapostavljajući istinu.¹⁶ Zato je II. vatikanski eminentno pastoralni koncil koji ima u vidu suvremene ljude, kulture, strukture i zahtjeve na koje nastoji odgovoriti zahvaćajući iz evanđeoskog i svetopredajnog pologa vjere. Pa i ovaj ekumenski pothvat i domet rađao se i rastao teškom mukom; stoga nije čudno ako se ponegdje mogu primijetiti mogućnosti napuklina s obzirom na naš tretirani problem. Koliki je to bio napor i uspon može se vidjeti iz toga što UR 15 govori o »*quaedam* communicatio in sacris«; OE 27 navodi mogućnost zajedničenja u *pokori, Euharistiji i bolesničkom pomazanju*, a tek Motuproprio iz 1970. uključuje i sakrament ženidbe kao polje bogoslužnog komuniciranja. I tu se sada stalo. »Communicatio in sacris« tiče se samo vjernika. Iz koncilskih i pokoncilskih dokumenata ne možemo zaključiti da bi se to moglo odnositi i na svećenike, biskupe i više hijerarhe. Ne dolazi, dakle, u obzir ni sveti red, svećenički ili biskupski, niti Euharistija među katoličkim i pravoslavnim svećenicima. Razlog je opet eklezijalne naravi. Budući da i katolici i pravoslavci drže da postoje bitni odnosi između Crkve i Euharistije i budući da su različite koncepcije same Crkve, time se opravdava nemogućnost euharistijskog zajedništva. »Kako bi moglo biti euharistijsko zajedništvo među odijeljenim crkvenim zajednicama, kad su ove dvije zajednice — euharistijska i eklezijalna — ovisne jedna od druge?«¹⁷

Ipak vjerujući u Duha, promicatelja ekumenskog razvitka, koji je bremenit mogućnostima, može se očekivati da se neće ostate na dosadašnjim rezultatima, nego da ćemo ići prema punini i crkvenog jedinstva i euharistijskog zajedničenja.

(U slijedećem broju: *Stavovi nekih teologa SPC prema sakramentalnom zajedničenju*)

¹⁶ Usp. *Dignitatis humanae*, 3; komentar: dr. M. ZOVKIĆ, *Koncilaska nauka o vjerskoj slobodi*, Jukić (Sarajevo), 4/1974., str. 6—18, osobito 7—9.

¹⁷ J. HAMER, *Etape na putu prema jedinstvu, problem interkomunije*, Svesci, 10/1968., str. 39.